

УДК 1(091):165.18

Ільїна Г. В.,
кандидат філософський наук, доцент, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), galyna.ilyina@gmail.com

ВІЗУАЛЬНИЙ ПОВОРОТ В СИТУАЦІЇ НОВОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Досліджується проблема трансформації епістемологічної проблематики від класичного періоду до сучасності. Наївний реалізм вже не присутній в якості однієї із світоглядних передумов наукових досліджень. Наступає новий етап у розвитку наукового детермінізму – етап дослідження інтегральної якості, що виникає в процесах взаємодії елементів цілого. Важливим фактором сучасного пізнавального процесу є становлення практик візуального пізнання і мислення.

Ключові слова: епістемологія, візуальний поворот, суб'єкт, об'єкт, візуальне мислення, комунікація, знання.

Динаміка перетворень сучасного світу обумовлена стрімким розвитком інформаційних технологій. Під їх впливом змінюється все – праця, стиль життя, культура, середовище існування, людина, і, безумовно, сфера навчання і пізнання. У свою чергу пізнання обумовлене здатністю мислення, яке в процесі історії філософії і науки перебуває в стані постійних трансформацій. Кожна епоха має свої детермінанти впливу. В епоху Античності це міфологія і безпосередня естетично–моральна цілісність світосприйняття, в Середньовіччі – авторитет християнської релігії, в добу Модерну – творення суб'єкт–об'єктної теорії пізнання і раціонального мислення. Сучасність робить актуальним дослідження візуального мислення з огляду на такі аргументи: по–перше, візуальна культура розширює форми репрезентації знання, у тому числі – філософського; по–друге, сучасні технології творення образів приводять до формування «суспільства масового споживання образів», що здобуває означення «візуального» або «підкріпального повороту». Це пов'язано із розширенням контентів візуального досвіду людини: від мови текстів до мультимедійної екранної мови, яка формує нову епістемологічну ситуацію.

Визначення ролі та функціонального призначення інформаційних технологій та їх впливу на розвиток епістемологічних стратегій мислення знайшла відображення в публікаціях Д. Дондіса, Р. Бліда, Б. Більдгауера, С. В. Пролеєва, В. А. Лекторського, В. Кузнєцова, А. Лоя та ін. Однак в дослідженнях цього напрямку майже відсутня увага до проблем візуального пізнання і мислення.

Мета статті – дослідження процесу трансформації суб'єктно–об'єктної парадигми пізнання до його сучасного виміру в контексті реальності, сформованої інфосвітом. Зокрема, виявлення параметрів «візуального» повороту в культурі.

Інформаційна епоха народжує унікальну ситуацію для ствердження нової епістемологічної ситуації, на основі якої активізується візуальне мислення. Як фактор і умова пізнання воно має тривалу історію формування та застосування у філософії, культурі та науці. Достатньо пригадати, що вже Платона хвилювала проблема переходу від усної форми знання до письмової («Федр»). Візуальні та вербальні культурні паттерни по–різному домінують у різні епохи. Наприклад, перехід від Середньовіччя до Ренесансу – це перехід до друкованої книги: «*Seci tuera cela*» – «це вб'є те», говорить Фролло у «Соборі Паризької Богоматері» Віктора Гюго,

вказуючи на друковану книгу і на собор Нотр–Дам: друк замінить культуру монументальної візуальності (і цей вислів символізує прихід нової візуальної технології в XV столітті). Сучасний дослідник Б. Більдрауер говорить про «кіно як собор»: візуальні технології витісняють друковану книгу [5, с. 58]. У результаті контекст візуального досвіду розширюється: від мови текстів до «мультимедійної екранної мови».

Однак становленню цієї мови і мислення передувала тривала еволюція епістемології, починаючи з класичного періоду до нашого часу. Зазначимо, що для традиційної теорії пізнання її класифікації, поняття, основні розділи, сам спосіб мислення не можуть бути застосовані для відтворення реального розвитку. Необхідний інший погляд на пізнання, інший спосіб його осмислення, оскільки сьогодні потрібна інша теорія пізнання. Але лише за умови, що вона описує й формулює не норми, у яких повинен виконуватися пізнавальний процес, а виявляє й потім описує утворення, що мають власне, природне життя, продуктом якого є думки, спостереження, висновки. Отже, цілком реально сьогодні усвідомлюється недостатність традиційної теорії пізнання стосовно пізнавальної діяльності людини, до форм і особливостей одержуваного нею знання, до самих видів сучасної дійсності. Відповідно, з одного боку, іде пошук реального предметного поля й об'єкта філософського вчення про пізнання. З іншого боку – понятійного апарата, шляхів і принципів формування різноманітних когнітивних практик і типів досвіду для створення сучасної концепції пізнання і мислення, укоріненої у всіх видах діяльності людини.

Сьогодні будь–яке наукове дослідження перебуває під пресом анонімного віртуального суб'єкта в тій мірі, у якій воно здійснюється в рамках конкретної парадигми, напрямку, школи, із застосуванням певного понятійного апарата, системи неявно або явно прийнятих конвенцій, способів репрезентації, моделювання, а також принципів інтерпретації, розуміння й пояснення. Парадоксально, але існування цього «віртуального суб'єкта» як свідомості, яка спостерігає, взагалі тісно пов'язане з позицією наївного реалізму ряду дослідників. Наївний реалізм, що спирається на уявлення про пізнання як про відображення й копіювання, усе ще присутній в якості однієї зі світоглядних передумов наукових досліджень, що також говорить про вплив традиційної свідомості, глибокої інтуїції й здорового глузду на уявлення дослідників.

Основою класичного мислення і пізнання є суб'єктно–об'єктне й «картинне» бачення світу. Воно, по суті, має віртуальну природу й онтологізується не тільки тому, що вкорінено в науковому мисленні, але й у силу того, що одержало в культурі пізнання статус соціально запропонованих типізацій, проектування власне людських смислів на реальність здійснюваного в процесі конструювання світу. Йдеться про «реіфікацію»: про один із способів створення віртуальних об'єктів особливого типу, які «об'єктивуються» за допомогою їх «опредметнення» і розуміються за аналогією з предметами «позалюдського» (трансцендентного) світу в різних видах дискурсу. В якості реіфікації також можуть розглядатися теоретичні системи різних видів складності, що справедливо стосовно традиційної теорії

пізнання, котра, з її ідеями і метафорою відображення, а також суб'єктно-об'єктивними відносинами, давно онтологізована в європейській філософії і культурі [3, с. 35].

У ситуації глобального розповсюдження системи телевізійних, мережових, масово-культурних комунікацій, в яких основним змістом є візуальне споглядання, сприйняття, пізнання, формується відповідна ціннісна позиція, здійснюється політичний вибір, повинно бути усвідомлено, що введення суб'єктно-об'єктивного віртуального світу у філософію й наукове пізнання стало високопродуктивним прийомом абстракції, раціоналістичного ідеального осмислення пізнавальної діяльності й самого знання. Разом з тим очевидна неповнота суб'єктно-об'єктивних відносин, і також зрозуміло, що створення цих граничних абстракцій несе на собі відбиток ідеалів, критеріїв, уявлень класичного мислення. Необхідно брати до уваги й не менш фундаментальне суб'єктно-об'єктивне відношення в пізнанні, у діяльності взагалі, у якому втілюється ідея цілісності людини, відбувається подолання того окремого «гносеологічного суб'єкта», який представлений у суб'єктно-об'єктивному відношенні, мисленні і пізнанні.

У сучасній філософії суб'єктно-об'єктивні відносини мислення досліджуються шляхом розгляду діалогу, відносин «Я – Ти», «Я та Інший», феномена «інтерсуб'єктивності», поняття «комунікативної раціональності», «проблемного дискурсу», які, у свою чергу, виникають як різні випадки «віртуальної реальності». Вона продукується взаємодією людини з іншими людьми, виникненням особливої «сфери між» (М. Бубер), що заново конструюється або зникає по мірі людських комунікацій і постає носієм людської активності. Пізнання суб'єктивної реальності – «вихідної форми всякого знання» – і проблеми іншої свідомості мають «першорядне значення для осмислення актуальних питань сучасної епістемології».

Дослідження проблеми віртуальної реальності діалогу показує, що «наступає новий етап у розвитку наукового детермінізму – етап дослідження інтегральної якості, що виникає в процесах взаємодії елементів цілого. У даному контексті ідеальне виступає в просторі між об'єктом і суб'єктом, його неможливо експериментально виявити ні на стороні об'єкта, ні на стороні суб'єкта, узятих ізольовано один від одного. Людська сутність знаходиться в діалозі Я і Ти й тому Я незмінно виявляється віртуальним» [2, с. 220].

Важливим фактором сучасного пізнавального процесу, що обумовлює становлення практик візуального навчання і мислення, є процес деонтологізації категорій «суб'єкта» й «об'єкта», а також пошук нових «поза суб'єктно-об'єктивних» підходів. Хоча очевидно, що підхід до аналізу пізнання в його сучасній інтерпретації не вичерпав повною мірою свій потенціал, тим більше в тих областях знання, де необхідні формалізація й математизація знання. Однак вимога перебороти граничну абстракцію категорій «суб'єкт», її «чисту віртуальність», трансцендентальність, – вимога, що повинна бути реалізована. І теорія пізнання в цілому, і абстракція «людина, яка пізнає» повинні мати безпосереднє відношення до реального, «живого» пізнання нового мислення, яке допускає звернення до інших понять, підходів, досвід яких накопичений у

герменевтиці, у філософії життя, екзистенціалізмі й у філософській антропології.

Сформоване на їх теоретичній основі нове мислення дало багато нових когнітивних практик, а також запропонувало нетрадиційне філософське осмислення попередніх. Серед них: так званий «лінгвістичний поворот», при якому «теорія пізнання» замінюється «теорією значення» й деяких інших вчень про мову; феноменологічні підходи до пізнання; герменевтичний досвід, виражений у загальній теорії розуміння й інтерпретації; практики деконструктивізму й постмодернізму. Очевидно, що повинні бути сформульовані філософсько-методологічні передумови такого синтезу.

Подальший розвиток систематичної філософії пізнання здійснювався на основі синтезу когнітивних практик, а також діалогу двох традицій – мисленнєво-раціональної у її сучасному виді й екзистенційно-антропологічної. Зрозуміло, при цьому необхідно визнати, по-перше, історичний характер суб'єктно-об'єктивної парадигми пізнання й, по-друге, визначити право створювати когнітивні практики поза цією парадигмою. Головні принципи такого синтезу й діалогу – це, насамперед, ті, що йдуть від класичних традицій, – такі, як укорінення пізнання в бутті, єдність і категоріальна опозиція суб'єкта й об'єкта, розрізнення емпіричного, трансцендентального й екзистенціального суб'єкта, а також раціональність і наступність у мисленнєвій діяльності й ряд інших. Як підкреслює В. Лекторський, проблематика знання стає центральною для розуміння сучасного суспільства й людини. При цьому серйозно змінюється розуміння знання, розширюється, у порівнянні із класичною епістемологією, «поле вивчення знання й пізнання». Складна неklasична епістемологія сьогодні відмовляється від скептицизму, фундаменталізму й суб'єктоцентризму, звертаючись до «нового розуміння «внутрішніх» станів свідомості, ментальних репрезентацій і самого Я», що породжує безліч нових проблем, які були відсутні в традиційній теорії пізнання [1, с. 67]. Необхідно також осмислити й застосувати нові інтелектуальні принципи, частина з яких сформульована інформаційними технологіями.

Їх особливістю є те, що створені ними візуальні типи комунікацій глобально трансформують масову культуру, яка пересувається від друкованих засобів ретрансляції інформації до візуальних форм. Як стверджує дослідник візуальної традиції Д. Дондіс: «У друзі, мова є первинним елементом, тоді як візуальні фактори, такі, як фізичне оформлення чи формат дизайну або ілюстрація, є вторинними або допоміжними. У сучасних медіа істинним є прямо протилежне. Візуальне домінує, вербальне зростає. Друк ще не вмре, і ніколи не вмре, але тим не менше, наша мовно-домінуюча культура відчутно зрушила в бік іконічної. Більше того, що ми знаємо і що вивчаємо, що ми купуємо і у що віримо, що ми визнаємо і що бажаємо, є детерміноване домінування над людською душею фотографії, і ще більше так буде у майбутньому» [6, с. 6–7]. І хоча сучасна культура репрезентує себе в іконічних образах, проте її візуальність поширюється набагато далі.

Потрібно не забувати, що епістемологія допускає осмислення різних форм взаємодії суб'єктів пізнання, які виходять на передній план при розумінні пізнання

як комунікативного процесу, здійснюваного, згідно К.–О. Апеля, «необмеженою комунікативною спільнотою». Внаслідок цього виникають нові форми «транзакції», а в епістемології формується консенсусна теорія істини. Діалог і взаємодія різних видів наукового знання і мислення, у тому або іншому аспекті завжди присутні в науці, сьогодні стають провідним прийомом її розвитку. У результаті формується особливий тип дослідження, котрий переборює вузьку спеціалізацію і обмеженість мислення, вписуючи конкретну проблему у міждисциплінарний контекст. І насамперед, самі вписуючись у нову епістемологічну реальність, створену інфосвітом.

У цьому плані заслуговує уваги позиція У. Еко, який звертається в пошуку вирішення проблем одночасно до теорії інформації, семіотики, математики, фізики, до соціальних аспектів науки й мистецтва, до літературознавства, естетики, дзен–буддизму, телебачення, комп'ютера тощо. На основі такої міждисциплінарності У. Еко відкрив нові способи осмислення і досліджує також такі глибинні форми взаємодії й синтезу, як, наприклад, транзакції при розгляді «естетичного впливу» в «відкритому творі», пояснюючи тим самим і саму «відкритість» його й виходячи в цілому на «відкрите ставлення до світу». Він вводить поняття «транзактивна концепція пізнання», яка стверджує, що як тільки відбувається співвіднесення з естетичним об'єктом, пізнання збагачується смисловими відтінками, переживанням, цінностями, значеннями, які глибоко вкорінені в минулому знанні й сприйнятті [4, с. 93–94]. Все це й становить зміст процесу мисленневої транзакції, коли суб'єкт привносить у сприйняття об'єкта ще й спогади про минулі сприйняття, завершуючи тим самим оформлення досвіду. Будучи перенесеною в область психології, ця проблема одержує загальнопізнавальний статус, а не тільки характеризує естетичний досвід.

З нашої точки зору, естетичним об'єктом може бути кожний процес, феномен соціокультурної реальності, який постав в якості об'єкта споглядання, візуального контакту і спостереження. Перенесена в сферу мислення, ця проблема одержує загальнопізнавальний статус; вона не тільки характеризує естетичний досвід, але й досвід візуального аналізу, який трансформується в досвід візуального мислення.

Сьогодні потрібно виходити з того, що в умовах нової соціальної і культурної ситуації, яка постає залежною від економіко–фінансових детермінацій, змінюється епістемологічна програма. Це обумовлено рядом факторів. По–перше, якщо говорити про сучасне «суспільство споживання», то воно є водночас суспільством споживання образів. Через них воно формує власний світогляд та дискурси щодо культури довкола набору таких образів. По–друге, технологія творення образів формує так звані «візуальний (образотворчий) поворот». Він означає зрушення в акцентах у гуманітарних і соціальних науках в сторону зростання емоційного піднесення з приводу «важливості видимого».

«Візуальний» («пикторальний», «іконічний») поворот у культурі пов'язується із засобами сучасної комунікації. Інформаційна та технологічна епоха відзначається зростанням інтересу до образів, зображень, візуальних

форм, візуальних змістів досвіду. Філософських підходів до проблеми візуальності сьогодні досить багато: до дослідження задіяні логіка, етика, семіотика, теорія пізнання, теорія аргументації, соціальна філософія та філософія освіти, а також різні культурологічні, культурно–антропологічні напрямки тощо. Поза філософією розвивається «Visual Science» – комплекс наукових розвідок щодо проблем візуальності, які концентрують власну увагу на тому, яким чином людина обробляє візуальну інформацію, як працює свідоме візуальне сприйняття, як візуальне сприйняття використовувати у процесах комунікації, яким чином працюють різноманітні техніки аргументації на основі візуальної інформації тощо. У цих дослідженнях задіяні різні гілки психології, нейрофізіології, медицини, зоології, комп'ютерні науки, когнітивістика тощо.

Змінюється і система пізнання. Вимоги і запити до пізнавального процесу «епохи екранних медій» відтепер пов'язані із тим, що відбувається перехід від «галактики Гутенберга» – світу друкованих текстів – до «галактики Інтернету». В основі цієї нової епістемології лежить не мова, а мультимедійна екранна комунікація, яка формує основу нового розуміння і відношення до всіх сфер реальності – соціальної, культурної, економічної, пізнавальної традиції і класичного мислення.

Список використаних джерел

1. Васильченко А. Відділ логіки та методології науки: від наук про природу до наук про людину / А. Васильченко, В. Кузнецов // Філософська думка. – 2016. – №6. – С.30–33.
2. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая / В. А. Лекторский. – М.: Наука, 2000. – 256 с.
3. Микешина Л. А. Философия познания. Проблемы эпистемологии гуманитарного знания / Л. А. Микешина. – М.: Канон+, «Реабилитация», 2009. – 560 с.
4. Эко У. Открытое произведение. Формы и неопределенность в современной поэтике / У. Эко. – СПб.: Петрополис, 2004. – 384 с.
5. Bildhauer B. Medievalism and cinema // Cambridge Companion to Medievalism. – P.45–59.
6. Bleed R. Visual Literacy in Higher Education [Electronic Source] / R. Bleed. – URL: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/eli4001.pdf>
7. Donis A. Primer in Visual Literacy. – Cambridge: MIT Press, 1973.

References

1. Vasyľchenko A. Viddil logiky ta metodologii nauky: vid nauk pro pryrodu do nauk pro ludydu / A. Vasyľchenko, V. Kuznjecov // Filosořka dumka. – 2016. – №6. – S.30–33.
2. Lektorskiy V. A. Jepistemologija klassičeskaja i neklas-sičeskaja / V. A. Lektorskiy. – M.: Nauka, 2000. – 256 s.
3. Mikeshina L. A. Filosofija poznanija. Problemy jepistemologii gumanitarnogo znanija / L. A. Mikeshina. – M.: Kanon+; «Reabilitacija», 2009. – 560 s.
4. Jeko U. Otkrytoe proizvedenie. Formy i neopredelennost' v sovremennoj poetike / U. Jeko. – SPb.: Petropolis, 2004. – 384 s.
5. Bildhauer B. Medievalism and cinema // Cambridge Companion to Medievalism. – P.45–59.
6. Bleed R. Visual Literacy in Higher Education [Electronic Source] / R. Bleed. – URL: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/eli4001.pdf>
7. Donis A. Primer in Visual Literacy. – Cambridge: MIT Press, 1973.

Ilyna H. V., PhD in Philosophy, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), galyna.ilyina@gmail.com

Visual turn in the situation of new epistemological reality

This paper examines the transformation of epistemological issues from classical period to modern time. It is shown that an important factor in the cognitive process for a long time was the subject and object interaction. An important factor in modern

educational process is becoming of practices of visual cognition and thinking. New thinking has given a lot of new cognitive practices. Among them the «linguistic turn» in which the theory of knowledge is replaced by the theory of meaning. The article focuses on U. Eco's position that looks for solutions to problems both in information theory, semiotics, mathematics, social aspects of science and art. Visual turn in culture is related to modern means of communication. An important factor in cognitive process is the formation of knowledge and practice of visual thinking.

Keywords: epistemology, visual turn, subjects, objects, visual thinking, communication, knowledge.

* * *

УДК 248.154:141.7(045)

Іщук Н. В.,
кандидат філософських наук, доцент, доцент
кафедри філософії та соціології, Національний
медичний університет ім. О. О. Богомольця
(Україна, Київ), lshchuknb@gmail.com

ТЕОЛОГІЧНИЙ СТАТУС БОГОСЛОВ'Я СПІЛКУВАННЯ

Уточнюється теологічний статус богослов'я спілкування з позицій можливих методологічних підходів до цього феномену. Проблема розглянуто подвійно: з позицій співвідношення конструкту спілкування та християнської догматичної традиції; з позицій співвідношення богослов'я спілкування та сучасної християнської теології.

Ключові слова: богослов'я спілкування, евхаристичне богослов'я, спілкування, койнонія, теологічний статус, модернізм, принцип доповнювальності.

Богослов'я спілкування (евхаристичне богослов'я) сьогодні все частіше стає предметом не тільки теологічних, але й наукових дискусій. Це не дивно, адже передбачається, що для сучасних християн воно може стати способом переживання–осмислення вічних істин, традиційно трансльованих Церквою світу. Потреба в такий спосіб донести сутність християнської віри людству виражається в множинності концепцій: теологічних і філософських. Саме ж богослов'я спілкування не є усталеною традицією, а існує як динамічний вир, що наповнюється все новими ідеями. Закономірно, що різноманіття, яке створює складну ідейну палітру, супроводжується певними методологічними складнощами в його науковому осмисленні. Цим й обумовлена наша дослідницька увага до проблеми.

Означена нами проблема передбачає звернення, з одного боку, до філософії діалогу, а з іншого – до християнської традиції в її неосяжності. У найзагальнішому сенсі її розв'язання потребує залучення праць отців і вчителів Церкви, які належали як до Східної, так і до Західної християнських традицій, а також звернення до спадку фундаторів протестантської теології. Особливого значення набувають концепції і теологів близьких до евхаристичне богослов'я Г. Бальгазара, Д. Бонхеффера, І. Зізіуласа, І. Конгара, А. Любака, Г. Мадзарідіса, П. Нелласа, Д. Станілоае, Ж.–М. Роже Тіляра, Ю. Тішнера, О. Філоненка, О. Шмемана, Ю. Чорноморця, Х. Яннараса та інших.

Метою статті є прояснення теологічного статусу богослов'я спілкування через виявлення можливих методологічних підходів до цієї проблеми.

Спілкування не тільки не віддільне від християнського богослов'я, а є його невідчужуваною основою. Через поняття «спілкування» виражається спів–буття іпостасей Бога в собі, Бога та людини, людини та людини, людини і людини в Богові, Бога та

християнського співтовариства. Погодимось з митрополитом Іонном (Зізіуласом), найбільш знаним представником богослов'я спілкування в його православному варіанті, спілкування – це «онтологічна категорія», поза межами якої «немає ніякого справжнього буття» [4]. Це виявляється в зв'язку спілкування (койнонії) з тринітаристикою, христологією, еклесіологією, літургією, а також теоантропологічними, етичними й соціальними ідеями християнства. Зокрема, тринітарний догмат заснований на розумінні Трійці як нероздільної Однини, перебуваючої у взаємній єдності та любові. Говорячи словами Біблії, «Отець є Отцем тільки по відношенню до Сина, Син є Сином тільки по відношенню до Отця, Дух є Духом тільки по відношенню до Бога, який сходить» (Ін 15:26). Йдеться про те, що представники православ'я називають перихорезисом (греч. *περιχώρησις*) – взаємним спілкуванням і взаємопроникненням іпостасей Божественної Трійці. Христологічний догмат апелює до буття Христа – Бога (Слова, Логоса), Другого Лиця Трійці, яке стало людиною для того щоб слово Боже стало словом людським. Ідея Бога, повідомляючого Себя Самого через дар Свого Слова, коли перебуваюче навіки Слово увійшло в час..., стало плоттю (Ін 1, 14) пронизує всю християнську традицію та актуальна для сучасної християнської теології.

Еклесіологія спілкування акцентує увагу на церкві як основному просторі християнського спілкування, місці зустрічі та розмови людини з Богом через молитву, таїнства (особливо, таїнство евхаристії), літургію. Поза усіляким сумнівом, вона виступає точкою перетину христологічних, теоантропологічних, літургійних аспектів богоспілкування. Це закономірно, адже церква – не тільки простір богоспілкування, але й спілкування християн один з одним через Бога. Теоантропологічні аспекти богослов'я спілкування пов'язані зі створенням людини за образом та подобою Бога і в спілкуванні з Богом, наділеною здатністю до мовлення, призначеного насамперед, щоб цей Образ зберегти. Із досвіду зустрічі та розмови з Творцем виростає нове розуміння антропології як наближення людини до свого Творця та образу Божому в собі, вершиною якого є обоження. Обоження ж передбачає «збирання» духовних сил і глибокі онтологічні зміни людської природи. Екстраполяції цієї парадигми на рівень міжособистісного спілкування породжує дискурс кіноній–співпричастя, своєрідного «братерства за вибором», покликанного поєднувати людей з Богом та через Бога один з одним. Більш широкий соціальний контекст конституюється через парадигму соборності (кафолічності) – християнського вчення про найбільш оптимальну модель колективного життя. Втілення цієї моделі передбачає, по–перше, єдність містичного тіла самої церкви, а, по–друге, відтворення єдності багатьох людей на основі загальної любові до абсолютних цінностей та єдності всіх в досконалому добрі [9, с. 356].

Як бачимо, спілкування – природний конструкт для християнської теології. Богослов'я, як сукупність релігійних доктрин про сутність і дію Бога та система прославлення Бога, є словом про Бога та словом Богу. Воно включає в себе практику богоспілкування, що передбачає віру в молитовне прагнення до Бога як